

ДИНАМІКА ЧОЛОВІЧИХ ОСОБОВИХ ІМЕН М. КІРОВОГРАДА У ХХ СТОЛІТТІ (НАЙУЖИВАНІШІ ІМЕНА)

Останнім часом в українській ономастиці активізувались дослідження регіональних антропонімних систем, у зв'язку з чим особливого значення набули проблеми динаміки місцевого іменника різних регіонів, зокрема м. Кіровограда.

Дослідження антропонімної системи міста було проведено на матеріалі церковних метричних книг та алфавітних книг про народження Кіровоградського обласного управління юстиції. Об'єктом нашої уваги були імена осіб чоловічої статі, які народилися у 1900, 1910, 1920, 1930, 1940, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990 та 2000-му роках. Таким чином, для аналізу нами було використано записи власних особових імен 11 хронологічних зрізів. Також деякі обмеження стосуються власне характеру досліджуваного матеріалу. У статті розглядатимуться лише найуживаніші чоловічі імена (так званий частотний десяток). Отже, мета аналізу полягає в тому, щоб на матеріалі найуживаніших імен простежити зміни чоловічого іменника в якісному та кількісному планах і зробити певні висновки про загальні тенденції розвитку цієї групи антропонімів у ХХ столітті на території м. Кіровограда.

Протягом ХХ століття найбільшою популярністю у мешканців м. Кіровограда користувалися 33 чоловічих імені: **Анатолій, Андрій, Артем, Борис, Валентин, Валерій, Василь, Віктор, Віталій, Владислав, Володимир, Геннадій, Георгій, Григорій, Денис, Дмитро, Євгеній / Євген, Іван, Ігор, Ілля, Леонід, Максим, Микола, Михайло, Олег, Олександр, Олексій, Павло, Петро, Роман, Сергій, Федір, Юрій**. Визначений кількісний та якісний спектр найуживаніших чоловічих імен кіровоградців протягом століття більшою чи меншою мірою відрізняється від аналогічних показників інших регіонів. Для порівняння наведемо результати аналізу антропонімного матеріалу кількох обласних центрів України. При дослідженні чоловічого

іменника м. Донецька зафіксовано, що протягом століття (1890—1989 рр.) група найуживаніших імен налічувала 29 онімів [2: 7]. Порівняльний аналіз найбільш привабливих імен для мешканців м. Кіровограда і м. Донецька виявив цікавий факт: усі 29 найчастотніших онімів м. Донецька водночас зафіксовані й як імена-лідери у м. Кіровограді. Разом із тим, кіровоградці розширили коло більш модних імен, внаслідок чого їх склад поповнився ще 4-ма іменами: **Віталій, Владислав, Ілля, Роман**. При цьому варто зауважити, що імена **Владислав** та **Ілля** увійшли до групи найуживаніших м. Кіровограда порівняно нещодавно (у 2000 р.). Значно менша кількість найуживаніших чоловічих імен представлена у матеріалах м. Луцька, де протягом 1900—1995 рр. у першому десятку функціонувало 24 імені [4: 5]. При цьому досить великі розбіжності в кількісних показниках супроводжується якісними особливостями. Так, у м. Луцьку протягом ХХ століття значного поширення набули імена **Богдан** та **Костянтин**, які не здобули прихильності кіровоградців. Натомість у першому десятку м. Луцька не зафіксовані такі імена, як **Артем, Валентин, Владислав, Геннадій, Григорій, Денис, Євгеній / Євген, Ілля, Леонід, Павло, Федір**. Решта імен (22 оніми) засвідчують схожість у вподобаннях кіровоградців та лучан. У дослідженнях м. Тернополя зафіксовано 22 найуживаніших чоловічих імені [3: 97—98], що на 11 онімів менше, ніж у м. Кіровограді. Більшою мірою відрізняється і склад найпопулярніших імен. Так, у м. Тернополі такі антропоніми, як **Богдан, Назарій / Назар, Руслан, Тарас** набули статусу імен-лідерів. Водночас у тернополян не викликали зацікавленості такі поширені у м. Кіровограді імена, як **Артем, Борис, Валентин, Геннадій, Георгій, Григорій, Денис, Євгеній/Євген, Іван, Ілля, Леонід, Михайло, Олексій, Павло, Федір**. Щодо решти 18 чоловічих імен, то смаки мешканців Кіровограда та Тернополя збігаються. Узагальнено результати нашого порівняльного аналізу відображені в таблиці:

Порівняльний аналіз найуживаніших імен обласних центрів України

Чоловічі імена	Кіровоград	Донецьк	Тернопіль	Луцьк
Анатолій	+	+	+	+
Андрій	+	+	+	+

Артем	+	+	—	—
Богдан	—	—	+	+
Борис	+	+	—	+
Валентин	+	+	—	—
Валерій	+	+	+	+
Василь	+	+	+	+
Віктор	+	+	+	+
Віталій	+	—	+	+
Владислав	+	—	+	—
Володимир	+	+	+	+
Геннадій	+	+	—	—
Георгій	+	+	—	+
Григорій	+	+	—	—
Денис	+	+	—	—
Дмитро	+	+	+	+
Євгеній / Євген	+	+	—	—
Іван	+	+	—	+
Ігор	+	+	+	+
Ілля	+	—	—	—
Костянтин	—	—	+	+
Леонід	+	+	—	—
Максим	+	+	+	+
Микола	+	+	+	+
Михайло	+	+	—	+
Назарій/Назар	—	—	+	—
Олег	+	+	+	+
Олександр	+	+	+	+
Олексій	+	+	—	+
Павло	+	+	—	—
Петро	+	+	+	+
Роман	+	—	+	+
Руслан	—	—	+	—
Сергій	+	+	+	+
Тарас	—	—	+	—
Федір	+	+	—	—
Юрій	+	+	+	+

Однією із важливих складових кількісного аналізу будь-якого іменника є визначення питомої ваги частотного десятка відносно усієї кількості зафіксованих особових імен. У цьому плані група найуживаніших імен значно вирізняється з-поміж інших груп за частотністю вживання. Її особливість полягає в тому, що імена першого десятка, як правило, обслуговують понад 50% усіх носіїв. Це простежується на прикладі чоловічого іменника м. Кіровограда. У найбільш загальному вигляді ця тенденція представлена таким чином: на початку століття відмічається поступове зростання кількості носіїв імен першого десятка, яке триває до 60-х рр. ХХ століття, а потім спостерігається поступове спадання, причому кількість носіїв імен-лідерів на початку й наприкінці століття майже збігається (у 1900 р. — 52,4% носіїв, у 2000 р. — 51% носіїв). Проілюструємо вищезазначене фактичним матеріалом. У 1900 р. 52,4% новонароджених хлопчиків стали носіями імен першого десятка, але вже у 1910 р. цей показник збільшився до 65,2%. Окремо слід звернути увагу на 1920 р., який кількісно вирізняється з-поміж інших хронологічних зрізів. Нами встановлено, що тільки 46,7% немовлят чоловічої статі стали носіями найчастотніших імен цього хронологічного зрізу. Цей факт можна пояснити, на нашу думку, загальнорадянською тенденцією до ім'ятворення у 20-х рр. ХХ століття, внаслідок якої збільшувалася кількість нових імен, а традиційний репертуар відійшов на другий план. Проте вже у 1930 р. спостерігається різке зростання кількості іменовживань до 67,4%, яке незначно скоротилося до 66,0% носіїв у 1940 р., збільшилося до 73,7% носіїв у 1950 р., 79,8% носіїв — у 1960 р. Саме у 1960 р. відзначається найбільша кількість носіїв найуживаніших імен — майже 80% усіх новонароджених хлопчиків. З цього часу спостерігається поступовий спад їх вживання: у 1970 р. — до 72,4% носіїв, у 1980 р. — 65,3% носіїв, у 1990 р. — до 58,3%, у 2000 р. — до 51,0%. Звернімо увагу на те, що зміцнення позицій імен-лідерів відбувалося протягом сімдесяти років, зате скорочення кількості носіїв до майже вихідної позиції зайняло лише сорок років.

Зміни іменника заходять свій вияв також у межах частотних десятків різних хронологічних зрізів. Відомо, що не всі імена-лідери змогли втримати свої рейтингові позиції протягом століття: популярність одних особових імен поступово зростала, а інших,

навпаки, зменшувалась, що призводило до їх усунення із частотної десятки й водночас до появи нових онімів. Це узагальнення відображене в матеріалах таблиці:

**Найуживаніші чоловічі імена м. Кіровограда у ХХ столітті
(із зазначенням рейтингового номера)**

Імена	Хронологічні зрізи (роки)										
	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Анатолій	—	—	10	1	1	4	10	—	—	—	—
Андрій	—	—	—	—	—	—	—	6	3	5	5
Артем	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
Борис	—	—	—	7	6	—	—	—	—	—	—
Валентин	—	—	—	9	—	9	—	—	—	—	—
Валерій	—	—	—	—	7	7	8	—	—	—	—
Василь	5	4	5	—	—	—	—	—	—	—	—
Віктор	—	—	—	3	3	3	6	9	—	—	—
Віталій	—	—	—	—	—	—	—	8	5	10	—
Владислав	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Володимир	—	—	4	2	2	2	3	5	7	—	—
Геннадій	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—
Георгій	—	—	9	8	8	—	—	—	—	—	—
Григорій	7	6	8	—	—	—	—	—	—	—	—
Денис	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	7
Дмитро	9	—	—	—	—	—	—	—	4	2	3
Євгеній / Євген	—	—	—	—	—	—	—	—	8	4	6
Іван	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Ігор	—	—	—	—	—	—	5	4	6	6	—
Ілля	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
Леонід	—	—	—	6	10	10	—	—	—	—	—
Максим	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	4
Микола	3	3	1	5	5	5	7	—	—	—	—
Михайло	2	5	7	—	—	—	—	—	—	—	—
Олег	—	—	—	—	—	—	9	3	10	—	—
Олександр	4	2	3	4	4	1	2	2	1	1	2
Олексій	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Павло	8	8	6	—	—	—	—	—	—	—	—
Петро	6	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Роман	—	—	—	—	—	—	—	—	9	9	—
Сергій	—	—	—	—	—	8	1	1	2	3	10
Федір	10	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Юрій	—	—	—	10	9	6	4	7	—	—	—

З метою аналізу поділимо усі імена на три групи:

- стійкі імена — імена, що зустрічаються в усіх аналізованих зрізах;
- разові імена — імена, зафіксовані лише в одному із аналізованих зрізів;
- переривчасті імена — зустрічаються у кількох різних зрізах [1: 122].

Узагальнено результати наших спостережень можна представити таким чином:

- стійкі імена — **Олександр**;
- разові імена — **Артем, Владислав, Геннадій, Ілля, Олексій**;
- переривчасті імена — **Володимир, Микола (7)¹, Сергій (6), Анатолій, Віктор, Юрій (5), Андрій, Дмитро, Ігор (4), Валерій, Василь, Віталій, Георгій, Григорій, Євгеній/Євген, Іван, Леонід, Михайло, Олег, Павло (3), Борис, Валентин, Денис, Максим, Петро, Роман, Федір (2).**

У результаті дослідження 33 найуживаніших чоловічих імен м. Кіровограда було встановлено, що тільки одне з них можна визначити як стійке — **Олександр**. Це ім'я протягом століття вважалося кіровоградцями популярним і жодного разу не опустилося нижче 4-ої рейтингової позиції. Тричі ім'я **Олександр** посідало 1-е місце серед найуживаніших чоловічих імен (1950, 1980, 1990 рр.), чотири рази воно було другим у рейтингу (1910, 1960, 1970, 2000 рр.), один раз — третім (1920 р.) і тричі — четвертим (1900, 1930, 1940 рр.). На відміну від нього, такі чоловічі імена, як **Артем, Владислав, Геннадій, Ілля, Олексій** увійшли до складу найуживаніших чоловічих імен м. Кіровограда лише один раз. Проте кожне із них по-різному було оцінене кіровоградцями. Так, ім'я **Артем** зафіксоване в частотній десятці 2000 р. на 8-й позиції, тоді як ім'я **Владислав**, яке було вперше відзначене як популярне цього ж року, посіло одразу 1-ше місце в рейтингу. Решта разових імен не вирізняються високими позиціями у частотних десятках: **Геннадій** —

¹ У дужках подано кількість хронологічних зрізів, у яких зафіксовано вживання зазначених імен.

10-те місце (1970 р.), **Ілля** — 9-те місце (2000 р.), **Олексій** — 10-те місце (1910 р.). Найбільш чисельною є група переривчастих імен. До них ми зараховуємо ті чоловічі імена, які були зафіксовані у кількох хронологічних зрізах. До складу найуживаніших протягом 7 десятиліть належали імена **Володимир** та **Микола**. На відміну від них ім'я **Сергій** набуло популярності лише в другій половині ХХ століття (1950—2000 рр.) і утримувало високий рейтинг протягом 6-ти хронологічних зрізів. Три чоловічих імені зберігали панівні позиції впродовж п'ятдесяти років: **Анатолій**, **Віктор**, **Юрій**. Такі імена, як **Андрій**, **Дмитро** та **Ігор** були більш модними в кіровоградців чотири десятиліття. Протягом трьох десятиліть батьки новонароджених віддавали перевагу іменам **Валерій**, **Василь**, **Віталій**, **Георгій**, **Григорій**, **Євгеній/Євген**, **Іван**, **Леонід**, **Михайло**, **Олег**, **Павло**. Лише двічі до складу найуживаніших потрапили імена **Борис**, **Валентин**, **Денис**, **Максим**, **Петро**, **Роман**, **Федір**. Кожне із аналізованих найуживаніших імен здобувало найбільшу популярність у різний час — на початку, у середині чи наприкінці століття, по-різному відбувався і їх рух у межах цілого століття: одні імена протрималися лише два десятиліття, інші — сім десятиліть поспіль. Проте загалом кожне ім'я пройшло стадії т.зв. «піднесення» та «згасання» популярності. І лише в окремих випадках спостерігається повернення призабутих імен. У розвитку антропонімної системи м. Кіровограда такі випадки зафіксовані на прикладі імені **Дмитро**. Вперше як одне із найуживаніших (9-те місце) воно було зафіксоване на початку ХХ століття (1900 р.). Починаючи з 1910 р. його популярність згасла і протягом сімдесяти років воно залишалося серед призабутих. Ситуація щодо цього імені докорінно змінилася у 1980 р.: воно не тільки повернулося до кола найуживаніших, але й посіло високі рейтингові позиції протягом наступних трьох десятиліть (4-те місце у 1980 р., 2-ге місце — 1990 р., 3-те місце — 2000 р.).

Динаміка преривчастих чоловічих імен протягом ХХ століття викликає особливе зацікавлення.

У 1900 р. десятка імен-лідерів м. Кіровограда була представлена такими онімами: **Іван**, **Михайло**, **Микола**, **Олександр**, **Василь**, **Петро**, **Григорій**, **Павло**, **Дмитро**, **Федір**. Такий склад найуживаніших імен початку ХХ століття на 90% було збережено у 1910 р., лише

замість імені **Дмитро** у першому десятку з'явилося ім'я **Олексій**. Незначні зміни відбулися і в межах рейтингових позицій. Такі оніми, як **Іван**, **Микола** та **Павло**, залишилися серед найпопулярніших імен на попередньо зайнятих місцях (1-ше, 3-тє, 8-ме місця відповідно). Окремі імена з переліку здобули більшу прихильність кіровоградців: **Олександр** (1900 р. — 4-тє місце, 1910 р. — 2-ге місце) та **Федір** (1900 р. — 10-тє місце, 1910 р. — 7-ме місце). Інші, навпаки, не змогли втримати колишні позиції у рейтингу популярності: **Василь**, **Григорій**, **Михайло**, **Петро**.

Відчутні зміни в групі найуживаніших імен відбулися у 1920 р. До складу першого десятка увійшли «нові» чоловічі імена, які вперше фіксуються як найпопулярніші для кіровоградців: **Володимир**, **Георгій**, **Анатолій**. У зв'язку з цим були витіснені такі оніми, як **Олексій**, **Федір**, **Петро**. На відміну від них, інші імена втримали свій рівень популярності й залишилися в частотному десятку 1920 р.: **Василь**, **Григорій**, **Іван**, **Михайло**, **Микола**, **Олександр**, **Павло**. Найбільшою прихильністю серед батьків новонароджених цього періоду користувалося ім'я **Микола**. Імена **Іван**, **Василь**, **Григорій**, **Михайло**, **Павло** востаннє входять до складу найуживаніших імен ХХ століття.

У 1930 р. склад найуживаніших імен м. Кіровограда представлений такими чоловічими іменами: **Анатолій**, **Борис**, **Валентин**, **Віктор**, **Володимир**, **Георгій**, **Леонід**, **Микола**, **Олександр**, **Юрій**. У результаті порівняння із попереднім періодом нами встановлено, що склад частотного десятка 1930р. оновився на 50%. Із попереднього періоду продовжують залишатися такі імена: **Анатолій**, **Володимир**, **Георгій**, **Микола**, **Олександр**. Разом із тим, до кола найуживаніших саме у 1930 р. потрапили оніми **Борис**, **Валентин**, **Віктор**, **Леонід**, **Юрій**. Особливо відчутними стали зміни у межах рейтингових позицій. Так, на перше місце виходить ім'я **Анатолій**, яке у попередньому періоді посідало останнє місце. На відміну від інших «нових» імен цього часового відрізка, ім'я **Віктор** одразу ж посідає одне із найвищих рейтингових місць — 3-я позиція.

У 1940 р. та 1950 р. значних змін не спостерігається. На 80% їх склад збігається: **Анатолій**, **Валерій**, **Віктор**, **Володимир**, **Леонід**, **Микола**, **Олександр**, **Юрій**. Такі чоловічі імена, як **Борис** та **Георгій** (зустрічаються востаннє у 1940 р. серед найуживаніших імен) у 1950 р. були витіснені іменами **Валентин** та **Сергій**.

Частотний десяток 1960 р. та 1970 р. демонструє значно більше новацій серед імен, порівняно із попереднім періодом. До «нових» серед найуживаніших цього періоду варто віднести чоловічі імена **Андрій, Віталій, Ігор, Олег та Геннадій**. Саме в цей період втратили популярність імена **Анатолій, Валерій, Віктор, Микола, Юрій**.

До складу найчастотнішого десятка 1980 р. увійшли чоловічі імена **Євгеній/Євген, Дмитро, Роман**, а склад 1990 р. поповнився іменами **Денис та Максим**. Серед імен-лідерів виявляються такі спільні для цих часових відрізків оніми, як **Андрій, Віталій, Дмитро, Євгеній/Євген, Ігор, Олександр, Роман, Сергій**.

Порівнюючи склад найуживаніших чоловічих імен м. Кіровограда початку ХХ століття та першого року ХХІ століття, можемо констатувати, що він змінився на 80%. Лише два імені зафіксовані як найпопулярніші серед кіровоградців і у 1900 р., і у 2000 р. — **Олександр та Дмитро**. Саме у 2000 р. вперше протягом століття стають найуживанішими такі чоловічі імена, як **Артем, Владислав, Ілля**. Вдруге завоювали симпатії батьків новонароджених кіровоградців імена **Денис та Максим**. Окремі чоловічі імена, які закріпилися як найуживаніші ще в середині ХХ століття, тільки підтвердили свій статус популярних у 2000 р. Це імена **Андрій та Сергій**.

Література

1. Бондалетов В. Д. Русская ономастика. — М., 1983.
2. Кравченко Г. В. Динаміка українського іменника м. Донецька з 1890 по 1990-ті роки: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Донецьк, 2000.
3. Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя ХІХ—ХХ ст.: Рукопис на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук. — Тернопіль, 2006.
4. Скорук І. Д. Динаміка антропонімікону м. Луцька в ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — К., 1999.